



ТРИЗНЕВИК - REVUE HEBDOMADAIRE - **ТРИДЕНІВ**
UKRAÏNIENNE

Число 18 (276) рік вид. VII. 10 травня 1931р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr)

Париж, неділя, 10 травня 1931 року.

На прикінці минулого місяця у Львові влаштовано було урочисту академію пам'яті Петра Холодного. В однаковім почутті пошани перед світлою пам'яттю видатного громадського і політичного діяча, визначного педагога-творця нової школи української, талановитого артиста-малювача, що полишив по собі глибокий слід в нашому мистецтві і багату спадщину, — зійшлися земляки наші і з Галичини, і з Великої України.

І от саме ця однодушність настрою, ця суголосна оцінка діяльності покійного на користь рідного народу, це те, що слід особливо виразно підкреслити.

Історична доля, різні впливи культурні витворили певну розбіжність між Україною Наддніпрянською і Надністрянською. Ті різниці в побуті, в психиці, що склалися протягом довшого часу перебування під чужим і не однаковим пануванням, ще ніби загострилися за наших днів. Наші розходження в методах, в шляхах і прямуваннях ще ніби ту розбіжність поглибили, додали ще болючіших переживань, ще прикріших згадок та взаємних докорів.

І от власне в цій царині духовних відносин між двома частинами одного народу зайняв визначне місце, зробив чималу роботу саме П. І. Холодний

Однодушні жалі над його могилою, з любов'ю впоряджена посмертна вистава його творів, урочиста академія, присвячена його пам'яті —

все це показує, як відчуває втрату цього наддніпрянця і як шанує його Галичина.

Про нас нема чого й говорити. Він був і до кінця зостався нашим борцем, діячем державним, вірним прапорові УНР; сили свої до останнього віддавав він служенню самостійності України і у відбудуванні незалежної Держави Української над Дніпром бачив рятунок і щастя для всього народу українського.

Одколи припинилася збройна боротьба, в якій він брав і надіявся ще брати живу участь, він був ніби в довготерміновій відпустці. І користаючися з тієї перерви, він осівся серед рідного населення Галичини, в самому серці її. Він був ніби неофіційним, але загально признаним і авторитетним представником Великої України в очах наших галицьких земляків. В сумні дні національної жалоби, трагічної смерті св. пам'яті С. Петлюри представники і керовники галицької політичної думки склали свої співчуття на руки П. Холодного.

Останні роки він міг цілком оддати всі свої здатності українському мистецтву, яке його найбільше до себе завжди вабило, українській культурі взагалі. І його заслуги саме на цьому полі особливої ваги набувають за наших часів. Бо коли нас поділено політичними кордонами між ріжними державами, то саме вона, ця українська культура не дає і не дасть ніколи забути, що ми єсьми єдиною нацією, нею завжди були за всяких обставин, і нею за всяких перемін на віки зостанемося.

3 Підкарпатської Русі.

«Підкарпатська Русь» — це офіційна назва Підкарпатської, вірніше Закарпатської України, що на підставі Сен-Жерменського договору з 10. IX. 1919 року складає нині собою частину Чесько-Словенської республіки. Останній перепис людности в Чехословаччині (в грудні 1930 р) показує, що на Підкарпатській Русі проживає 725.294 душі. За десять останніх років населення Підкарпаття дало приріст майже 20 відс., найбільший приріст в цілій Чехословаччині. Абсолютну більшість населення складають українці (офіційна назва — русини — Ruthénes) — 450.000 або 62 відс.; за ними йдуть мад'яри — 120.000, жида — 101.000, чехи й словаки — 36.000, німці — 20.000.

Під цю пору на Підкарпаттю найбільше актуальними являються два питання: автономії і мови.

Як відомо, на підставі Сен-Жерменського договору Чехословаччина зобов'язалася дати Підкарпатській Русі найбільш широку автономію, яка тільки можлива в рямцях єдиної, неподільної держави, з місцевим соймом з певними законодавчими функціями, губернатором і адміністрацією з місцевого населення. Поки-що в Підкарпатській Русі немає автономних органів, країна в адміністративному відношенні управляється так, як і всі інші країни Чехословаччини. Але треба сказати, що в країні все ж таки є місцеве самоврядування, подібне де в чому до колишнього земства, а крім того, Підкарпатська Русь має 9 послів в чехословацькому парламенті і 5 сенаторів у сенаті. За 11 років з дня приєднання Підкарпатської Русі Чехословаччина багато зробила для підняття культурного й матеріального рівня країни, яка, як відомо, підчас мад'ярського панування була об'єктом всілякого визиску та зазнала тяжких злиднів. Все це тепер відійшло у минуле, країна підіймається і матеріально, і культурно, і національно. Чехословацький уряд недавно устами міністра закордонних справ д-ра Бенеша сам визнав, що період підготовчої праці по підняттю загального рівня країни вже скінчився та що уряд приступив до праці по заведенню в недалекому майбутньому обіцяної автономії, надчим працюють нині міністерства внутрішніх та закордонних справ і освіти. 5 березня 6. р. посол Куртяк, що належить до підкарпатського союзу автономистів, вніс у парламент проект автономного устрою Підкарпатської Русі. За цим проектом, найвищим органом Підкарпатської Русі має бути сойм в складі 45 членів, вибраних на 5 років. Активне виборче право має належати кожному громадянину Підкарпаття, не молодше 24 років, що живе в краю не менше 3-х років і непозбавлений прав. Право бути обраним має належати громадянину, що є членом якої громади на Підкарпатті, або мешкає там на протязі 5-ти років. До компетенції сойму мають належати справи, що торкаються мови, навчання, релігії та інші місцеві справи. Сойм встановлює краєвий бюджет, який складається в частині з прибутків краєвого майна та додатків до державних податків, в частині з дотацій з державного бюджету, висота яких встановлюється по згоді сойму з парламентом. На чолі автономної адміністрації має бути губернатор, який разом з тим є членом чеськословацького уряду. Місцем перебування губернатора є Ужгород. Урядовці, судді і т. д., мають бути іменовані, по можливості, з місцевих громадян. Тимчасово, поки не вирішить сойм, урядовою мовою є мова більшості населення — русинська, чи «карпаторуська» («Slovensky Prehled» ч. 4. 1931 р. ст. 296). Як бачимо, справа автономії Підкарпатської Русі поставлена на чергу дня і наближається до остаточного вирішення. Але чи буде мати українське населення, що складає більшість в краю, також і більшість в майбутньому соймі,—це залежатиме від його свідомости й активності.

Друге питання — мови, в останній час дуже загострилося. Принципово і з наукового погляду воно вирішено чеською Академією Наук на користь української (малоруської) мови. Не дивлячися на це, давні русофіли, так звані «карпатороси», що за мад'ярської влади були разом з тим і мад'яронами, після приєднання Підкарпатської Русі до Чехо-

словачини знайшли собі підпертя в де-яких русофільських партіях (народніх демократів, народніх соціялістів та аграріїв) та посилили-ся за рахунок російських емігрантів на чолі з «бабушкою русскою революції» Брешко-Брешковською. «Карпаторосси» виступили проти української мови і вимагають навчання у всіх школах на «русском язике». Справа ускладняється ще й надзвичайною плутаниною термінології, за якою мова більшості місцевого населення — себ-то мова в корні своєму українська — сфіційно зветься «рускою», «русинською», «карпаторуською», іноді «малоруською», але не «українською». Населення в більшості теж свою мову називає «руською». На цій плутанині термінології і грають «карпаторосси» та вимагають «русскаво язика», себ-то московської мови.

Спробу погодити обидва ворожі стани зробив міністр освіти, д-р Дерер, який минулого року одбув подорож по Підкарпаттю і наочно переконався, якою мовою говорить більшість населення. 17 березня с. р. міністр скликав у Празі «язикову комісію» в складі: експертів, професорів Карлового Університету, — д-ра Ю. Полівки і д-ра М. Вайнгарда, представників української «Просвіти» — директора А. Волошина і вчителя д-ра І. Панкевича, та представників від карпатороського Т-ва ім. Духновича — вчителя д-ра С. Фенцика і вчителя К. Стрипсько-го. Збори відкрив міністр д-р Дерер та пояснив, що метою наради є найти порозуміння між обома противними сторонами, поки збереться сойм та вирішить остаточно питання мови, щоб могло міністерство шкільництва дати порядок в навчанню в народніх школах, передовсім що-до мови навчання. Першим забрав слово дир. Волошин. Він висловився за те, щоб уряд, передовсім міністерство шкільництва і підлеглі йому органи, дотримувалися приписів законів, які встановлюють, що в школах навчання має провадитися на народній мові та що наша мова є мова українська. Це доведено як російськими, так і чеськими вченими. Ті, що ведуть проти цього боротьбу, виступають явно проти інтересу нашого народу, проти зростаючої національної свідомости. Будучий сойм не може займатися питанням, яким правописом ми маємо писати, тим більше, що там буде заступлене й неруське населення, котрому наші культурні справи чужі, а може, навіть, дякуючи своєму складові, вирішити некорисно для народа. В кінці закликав противну сторону, щоб вона зрозуміла, що «в народній школі не може бути інакше, як по народньому».

Другим говорив «карпаторос» д-р С. Фенцик, який заявив, що їх делегація є зв'язана резолюцією, ухваленою представниками т-ва Духновича і політичних партій (аграрної, народ. соціялістів і «русскаво блока»), яка вимагає «великоросійскаво язика» в школах, заводючи його поступенно вже від народньої школи. Про українську мову п. Фенцик висловився, що вона є витвором штучним, ні м е ц ь к и м , при цьому підкреслив, що й мад'яри стоять за «великоросійський язик». Пану Фенцику відповів міністр д-р Дерер. Він заявив, що зле зрозумів промову Фенцика. Коли д-р Фенцик вважає справу мови за політичну, то він помиляється, бо це справа наукова. Міністер бажає стояти на основі закона та хоче, щоб школа відповідала

своєму завданню і піднялася на рівень чеських шкіл. Питання диференціації руських мов — вирішене, бо існує дві літературні мови — великоруська і українська. Це є факт, з якого й треба виходити. Міністр гадає, що обидві сторони мсжуть погодитися на тому, що в народніх школах на Підкарпатській Русі мовою начання має бути народня мова підкарпатська.

Цікаву і повчаючу відповідь дістав д-р Фенцик від проф. д-ра Ю. Полівки. Прсф. Полівка сказав, що «саме та мова, яку всі чули з уст д-ра Фенцика (а Фенцик говорив на звичайному москвофільському «язичії») є штучною мовою, на якій колись писали «староруси» в Галичині. Цю мову російський вчений Пипін назвав «особим русским язиком». Мова ж, на якій написано предложений п. Фенциком мемсрандум Т-ва Духновича, ше більше віддалена від російської літературної мови, ніж мова тої традиції, на яку він покликується. Нині говорити про єдність «рускаво» народа і його мови є анахронизмом, бо це питання давно вже вирішено у нас, закордоксм, і в самій Росії на користь самостійности української мови. Проф. Вейнгард закликав обидві сторони, щсб подали конкретні внески відносно мови і правопису, який, як то признає і проф. Полівка, занадто тяжкий. Д-р Фенцик опрадував себе за незнання російської мови, бо, мовляв, в «школах його вчили мад'ярській, німецькій та французькій мові», але тут же псхвалився, що в 1912 році у Відні вчив принца Одескалхі «на рускій язик» («Свобода» Ужгород 26. III. 1931 ч. 13.).

Переказавши за «Свободою» перебіг дебатів Комісії, «Slovansky Prehled» (ч. 4 ст. 295) додає, що позитивний вислід наради виявився вже в тому, що представники обсх стсрін пристали до думки, що мовою навчання в народніх шкслах повинна бути мова підкарпатського населення. Але з відгелосів в місцевій пресі видго, що марно сподіватися на згоду в цьому питанню. Сенатор Цурканович (теж карпаторос) заявив в мад'ярськму часопису «Uj-Közlöni», що «русская партія» не може допустити, щоб під іменєм народньої мови на Підкарпатській Русі було заведено мову українську, мову «галицьких ємігрантів». Миру між сторонами не може бути, одна з них повинна уступити.

В «Учительському Голосі», органі учительського Т-ва Підкарпатської Русі, що виходить в Мукачеві, в ч. 3 за березень вміщено передруком з чеського «Гласу Виходу» статтю: «Правда о так зв. язиковім питанню на Підкарпатській Русі». Автор цієї статті подає дуже цікаві доповнюючі відомссті про «язиковий спор». «Підкарпатські русини, — пише він, — сваряться між собою, яким язиксм мають говорити, чи малоруським (українським), чи, як народ говорить, — «москальським», т. є. русским (великруським). Треба зазначити, що такого спору між народом нема. Селянин з околиці Ясіня, Мукачева, Ужгороду, Волівця, Хусту і Рахова говорить тою самсю мовою, т. є. руською (rusinskym). Чому повстало тоді так зване язикове питання, коли народ не знає жадної ріжниці і говорить по руськи (rusinsky) на цілій Підкарпатській Русі... Сільський народ і за мад'ярських часів говорив лише по руськи (rusinsky) та й тисячелітній мад'ярський гніт не винародив його. Инак-

ше є то з пропагаторами так званого русского напрямку. Правдоподібно, вже їх релігії втратили свою народність і стали мад'ярськими. І в такому оточенні були вижені теперішні політики. Численні з них після прилучення Підкарпатської Русі до Чеськословацької республіки, сподіваючися, що це не буде довго тривати, переселилися до Мад'ярщини. По кількох роках, а де-котрі аж 1923 р. навіть і пізніше, повернулися на територію Підкарпаття, приголосилися до політичної партії аграрної (чеської) і та дозволила їм дістатися до впливових місць в урядах і в суспільному житті. Вони говорять ще й тепер в своїй родині і виключно по мад'ярськи, в склепах і публічно такж». Далі автор зазначає, що в Мукачевській гімназії та в учительській семінарії, де неспхитно володіє великоруським напрямом, говориться систематично лише по мад'ярськи». З того всього ясно виходить, — резюмує автор, — що за великоруським напрямом ховається лише й лише мад'ярщина». Було б доцільним, гадає автор, — щоби замість влаштування мовної анкети пані великоруського напрямку були послані до Мад'ярщини, куди вони по всему псчуванню тягнуть, щоб вони лишили руський народ в спсху, бо вони ніколи не було його всждями і ніколи не будуть. За останні часи звичаються в чеській суспільності голоси про рідну мову і народну культуру і тому було б доцільним, щоб і чехи підпомогли руському народові, щоби міг розвиватися в рідній мові. Мусимо вже раз бути свідсми того, що мова великоруська і малоруська не є те саме, як у нас часто припускають про чеський і словацький язык, і тсму даймо кождьсму; що йсму належить».

Ми навмисно навели більший витяг з цієї статті, щоб ознайомити з таким ясним і правдивим поглядом на питання мови, який виявив автор-чех. Мусимо признати, що не всі чехи так добре знають місцеві умови і так добре розбіраються в складьсму про чуже ско-язиковому питанню» на Підкарпатті. Карпатерси і мад'яри ще знаходять собі прихильників і протекторів серед русьфильських кол чеського громадянства, баламутячи їм глсви ідеєю російського («рускаво») псхлження Підкарпаття та «рускаво языке»; натсміць, залякуючи їх ірідентою українськсю та «протидержавнсю ідеєю самостійности України від Карпат по Кавказ» («Ceske Slovo» з 12. IV. 6. р.).

Семо собою розуміється, що «протидержавна ідея українська», «українська ірідента» і т. п. це лише «жупели», якими оперують москвфильські політики з Підкарпаття. Їм ходить про те, щоб більше скаламутити всду та потім ловити рибку. Останнє слово в «язиковсму питанню» належить народсві Підкарпатської Русі, а не цим «каламутним пліткам».

X.

Українське шкільництво на Буковині.

Українське Педагогічне Товариство в Празі намітило для своїх засідань низку докладів про сучасний стан шкільництва й народної освіти на українських землях. Серію цих докладів розпочав проф.

д-р В. Сімович докладним оглядом українського шкільництва на Буковині, поданим на останньому засіданню Товариства. Докладчик говорив більше двох годин — подавав сухі неприкрашені відомості, ілюстрував їх числовим матеріалом, наводив окремі факти. Присутні слухали все до кінця з неослабною увагою.

Про зелену закутину нашої землі, маленьку Буковину, ми знаємо дуже мало, — здається, значно менше, ніж про інші українські землі. Що там було, якими були українські досягнення в часи Австро-Угорщини, як переходили події в часі переворотів, як є тепер під Румунією? — все це питання, на які мало хто з нас може дати вдовольняючу відповідь. Прсф. Сімович, давній заслужений буковинський діяч, своїм докладом одслонив перед зборами Педагогічного Т-ва лише одну сторінку буковинського життя, тамшнє шкільництво, але з цієї сторінки стало ясним і багато іншого.

Раніше, в складі Австро-Угорщини Буковина в політичному відношенні була в найвигіднішому полсженні серед усіх українських земель. Вона (й українці в ній) користувалися всіма політичними правами, які предоставляла кол. наддунайська монархія — мала своє краєве управління, мала своїх представників у парламенті. В себе відса мала переведений т. зв. національний кадастр, в наслідок якого українці при виборах мусіли голосувати тільки за українців, а не за кого іншого. Все це було здобуте не відразу й далось не легко. Для досягнення цього треба було довгої упертої праці. Дскладчик особливо підкреслює зручність політичного проводу українців на Буковині. Згадує й про те, що колись молодь не була задоволена поступованням старших буковинських політиків, зкидала їм їхню лойяльність до старої держави. Але дивлячися тепер ретроспективно в минувшину, бачимо, що поступовання політичного проводу буковинських українців у цьому відношенні себе оправдало цілком. Для української справи на Буковині багато було досягнуто саме завдяки цій лойяльності.

Одною з найбільших заслуг українських політичних проводирів на Буковині було те, що вони розуміли значіння шкільництва. Стєю політичну роботу вони в'язали з справами освіти. Українське шкільництво на Буковині було ніби частиною політики загальної. В цьому відношенні взірцем для буковинців служили чехи і південні слов'яне, з якими в ті часи буковинці і підтримували на парламентському ґрунті у Відні як найтісніші зв'язки. Як-що в політиці проводу й було щось помилкове, так це хіба те, що багато де-чого робилося згорі, давалося населенню готовим — справа не росла з низу, не розбуджувалася громадська ініціатива. Правда, доки провід перебував в руках професора Ст. Смаль-Стоцького, справа виглядала инакше, але иншим часом на цьому пункті допускалося помилок.

Після загальніших відомостей і уваг з псля географії, політики й національних відносин докладчик переходить до самого шкільництва. Показує, яким воно було до 1918 р. і яким є тепер. Перед слухачами повстає гідна подиву картина тих здобутків на полі шкільництва, яких тяжксю і упертою працею досягли буковинські діячі в межах

Австро-Угорщини. З відсмостей про сучасний стан виходить, що все це за румунського панування зруйновано і для українців страчено, і що боротьба за привернення тих колишніх здобутків випадає для української сторони дуже тяжкою.

Своїх висських шкіл українці на Буковині не мали. Але ще до війни вони здбули собі тут катедри в Черновецькому університеті (1. української мови, 2. слов'янської філології і 3. історії Східньої Європи), які були фактично українськими. В момент переворсту 1918 р. українські прсфессри були відсутніми в Чернівцях, румуни захопили університет і могли робити з цими українськими катедрами все, що хотіли. І зрбили: українські катедри були ліквідовані, а на місце їх засіли вчені, ворсжі навіть до самої української ідеї.

Не меншої руїни зазнало також середне українське шкільництво на Буковині. До 1918 року там було 4 українських гімназії — Черновецька, Кіцманська, Вижницька і Вашківська, де-які з них, як Черновецька, дуже давні. Вони мали тисячі учнів і випускали сотки абітурієнтів. Сьогодні на цілій Буковині немає ні одного середншкільного українського закладу. Докладчик розповідає про долю ксждої з буквинських гімназій. Ось Кіцманська, що почала свою історію ще в 1904 р. і зробила вже багато випусків. У 1918 році румунська військава влада, дістагшися до Кіцманя, замкнула цю гімназію, а її педагогів ув'язнила. В 1920 році гімназія в Кіцмані була відновлена, але вже, як чисто румунська. Українське населення Кіцманя й околиць нею тепер не користується. При цій гімназії румунська влада заснувала інтернат для учнів, до якого стягають дітей з Великої Румунії, з румунських околиць Бесарабії, і тут учать. Такий спосіб взагалі практикується румунами в приєднаних нерумунських місцевостях.

В тсму ж 1918 році була резігнана і гімназія Вашківська. Вижницькій гімназії в критичний момент 1918 року пощастило якось уціліти. Поробивші румунам багато уступок, вона продовжувала свою працю аж до 1921 року, ксли її все ж було скасовано, а її педагогів розташовано в румунських країнах. На її місці у Вижниці відкрито нижчу гімназію румунську, в якій нічого українського, навіть як предмету, досі не було заведено.

З колишніх українських гімназій на Буковині за румунського панування найдовше зберігалася Черновецька, хоч і в ній з ксждим роком українських ознак усе убувало, а гатомісць збільшувалося румунських. В 1923 р. перетворення її на румунську було закінчене — як українська школа, черновецька гімназія в 1923 році була остаточно знищена.

Побіжно докладчик розповідає й про ті кари, які сипалися на українську мелодь цієї гімназії в наслідок ріжних прсявів неприхильности до румунів.

Середнє шкільництво для українців у Румунії утруднене ще в значній мірі й організацією іспитів зрілости. Ці іспити тепер переводяться не при ксжній буковинській гімназії, а лише в одному центрі (Чернівцях), спеціальнсю ксмісією. Туди на час іспитів зводять кандидатів звідусіль.

Не ліпше для українців випала справа й з різними фаховими школами, яких на Буковині було не мало, мистецькими, ткацькими, килимарськими. В цій галузі старі українські здобутки, довголітня українська робота також зведена на нівець. Всі ті школи або зруйновані зовсім, знищені, або румунізовані. Теж саме і з закладом для виховання священників та з старою учительською семінарією.

Та найбільша шкода буковинським українцям була заподіяна все ж у галузі нижчої освіти. Ще при кінці минулого століття на Буковині було 131 українських шкіл, крім того 12 шкіл українсько-румунських і 12 українсько-німецьких. Від того часу й до самої війни кількість українських шкіл все збільшувалася. В цьому відношенню особливо заслужено була діяльність Омеляна Псповича. Завдяки йому заснувалися нові українські школи, ділилися старі мішані і утворювалися на їх місці нові чисто українські. Мережа нижчих українських шкіл на Буковині перед війною була досить густою.

Настав 1918 рік. Прийшли на Буковину румуни і сталася повна зміна. На території Буковини внаслідок цього було ліквідовано багато українських шкіл, а учителів з них було усунено або переміщено. Спочатку зникли всі українські школи на південь од Прута, а згодом румуни почали братися й до північної частини Буковини. Свою румунізаторську діяльність на полі шкільництва румуни умотивовують тим, що українці все рівно не мають для школи своїх підручників, а тому мусять учитися в румунських школах. А в той час же урядові органи проголошують усе друковане по українському за большевицьку літературу і тим самим унеможливають появу нових українських книжок.

Але при всіх тих темних сторонах українського життя на Буковині докладчик добирає там і світлі моменти. Їх виявляє саме тамошнє громадянство. Коли раніше українське населення байдуже ставилося до української науки в школі, коли воно для своїх дітей воліло радше науку чужу («нащо нам учитися по українськму — це ми й так знаємо — давайте вчитися по німецькму!»), то тепер навпаки — скрізь чується уперта вимога української школи. Шкільна справа на Буковині знову стає справою політики. Під гаслом «української школи» відбуваються тепер поселські віча (сдинське місце, де можна більш менш вільно говорити, не ризикуючи дістати «25 буків у п'яти»), вибори, петиції, плебісцити і т. и. прояви громадських вимог. В умовах румунської політичної діяльності все це переводити не легко, але воно все ж переводиться. Буковинці організували численні петиції в шкільній справі до румунського уряду — безрезультатно! Тепер вони звернулися вже до Союзу Народів. Буковинські українці використовують кожну нагоду, кожну зміну і т. и. для того, щоб досягти чогось на полі шкільництва. Дотеперішня боротьба з урядом і відносини з ним взагалі уклалися все під знаком українського шкільництва.

Особливо відрадними є прояви громадської ініціативи в ділі української освіти. Позбавлене своєї школи, не маючи можливості дати

своїм дітям шкільну науку в рідній мові, українське населення Буковини само тепер учить своїх дітей українській науці, наймає для цього вчителів, улаштує приватні курси і т. и. Все це служить певною запорукою того, що боротьба українського населення на Буковині за свою національність — хочуть того румуни, чи ні — скінчиться перемогою.

С. Н.

Крапки-над «І».

Зовсім не маю охоти полемізувати з панамі з «Діла» чи з «Розбудови Нації». Властиво і полемізувати нема з чим: там просто бачимо ми одну лайку або ще гірше—наклепи. Інша річ, коли б це була критика нашої діяльності, коли б ми почули зауваження з приводу наших промов, наприклад, в Брюсселю і т. д., тоді б такий обмін думок був би і доцільним, і корисним.

Але при цих умовах справа ходить для мене особисто тільки про те: як захищати свою честь від цих наклепів та інсинуацій? Що-до панів з «Розбудови» чи з «Незалежності», то вони мене мало турбують. Їх метода настільки огидна, сплітки настільки кепсько явно і протирічиво складені, що після другого й третього номера цих журнальчиків вони самі починають говорити за себе і викликати огиду у кожній елементарно порядній людині (сподіваюся, що чимало є тих нещасливців і серед націоналістів, що ненароком вскочили до цієї компанії).

Гірше ж справа стоїть з галицькою пресою і спеціально з панамі з «Діла». Це стара українська газета, одинока «що-денна». Не входячи в її істерію і в її дійсну якість, ми мусимо числитися з тим, що це є орган найбільшої галицької партії УНДО. Як же реагувати порядній людині на наклепи, що виходять з цієї газети? Коли б «Діло» написало, що я «вкрав гроші», я б попросту потягнув би цих панів до суду, але, коли ці панове пишуть, що я буцім то зле оборонив українську справу проти поляків, то не можу я ж звертатися до суду, до польського суду!

Панове з «Діла» це чудесно розуміють і тому так сміливо виступають з образами на мою адресу. Це ще збільшує всю непристойність їх поведінки.

Отже, обороняючи своє добре ім'я мені нічого не залишається, як поставити справу між мною і панамі з «Діла» на суд українського громадянства.

Нехай це останнє вирішить, чи мають право ці панове ображати в

такий ганебний спосіб честь тих діячів наших, що всі свої сили віддають на оборону нашої національної справи і національної чести!»

З часу, коли довідалися ми про всі страхіння «пацифікації», ні на хвилину наша увага не відходила від цих подій. Жодної, здається, події не переживали ми так гостро, як акти пацифікації, і на те були у нас свої психологічні причини. Ми розуміємо, що найбільше постраждало від цих подій саме галицьке населення. Але часом буває, що боліти самому легше, як бачити болісті близької вам людини. Ми були в становищі того, хто всім серцем відчуває хворість своїх близьких. Ми тим більше були вражені, що кривда вийшла на цей раз не від нашого декларованого ворога, червоної Москви, а від тих людей, де прагнемо ми мати чи маємо своїх політичних приятелів.

І з погляду морального, і з погляду чисто політичного не могли ми залишитися пасивними перед цими подіями. Відвічальному політикуві не легко найти відповідний терен для свого виступу. І от ми цю нагоду знайшли: ми поставили устами Ремака Смалья-Стоцького нашу справу в Брюсселю. Я мав нагоду всебічно її освітлити. Цей виступ нам самим дав велике моральне заспокоєння, але в подяку за нього ми одержали наклепи «Діла».

* * *

Крім питання чести, повстає перед нами ще друге питання: чи можемо і далі ми провадити активну політику на захист українського населення в Східній Галичині?

Ми скрізь заявляли в наших дипломатичних розмовах і на конференціях в Данцігу і в Брюсселю, що ми не репрезентуємо українських меншостей ні в Польщі, ні в Румунії, ні в Чехословаччині. Ми вийшли з Великої України, з Української Народньої Республіки, ми репрезентуємо нашу державність. Далі, ми заявляли, що оскільки в тих країнах, де існують наші меншості, мається парламентарна репрезентація—це її безпосереднє діло, це діло послів і сенаторів, захищати свої меншостеві інтереси, і ми можемо говорити за ці інтереси тільки в загальній принциповій площині, залишаючи встановлення всього конкретного змісту за панами парламентаріями.

Не дивлючися на цю постановку справи, ундівське «Діло» виступило явно проти нашої політики. Панове послі і сенатори — мовчать. При таких умовах нам доводиться ще з більшими застереженнями ставитися до цих дразливих питань і, оскільки взаємовідносини наші не зміняться, утримуватися від активної політики в справі галицькій, залишаючи натурально за собою право виступу там, де це буде абсолютно необхідно з погляду національної чести.

Зараз вже можемо зробити короткий підсумок нашої акції в справі так званої «пацифікації». Кола близькі до УНР, звичайно, не збірлися бігти наввипередки в голосінню з панами «націоналістами» чи п. п. Макаренками, але вони всі рішуче осудили т. зв. пацифікацію. Основний же вияв нашого відношення до цих подій полягав в подвійному роді актів:

1. виступах офіційних, дипломатичних,
2. виступах громадського характеру на відповідних міжнародних конгресах.

Ці вигоди нашої акції означалися тим становищем, яке займає уряд УНР і близькі до нього кола: маючи відповідні дипломатичні зв'язки, ми не могли не використати цієї нагоди, а в першу чергу не могли обминути безпосередні розмови з представниками громадянства і офіційних кол самої Польщі. Ми вважали, що це наш прями́й обов'язок використати свої можливості у такій дійсно екстраординарній справі, як «пацифікація». Тим більше, мусіли ми це зробити, що будь-якої спільної мови представники Галичини в ту трагічну хвилю знайти у Варшаві не могли. Для тих, хто зовсім не хоче реальною полагодоження відносити в Галичині, звичайно, такі розмови здавалися не тільки зайвими, але і шкідливими. Хто ж хотів реально рятувати Східню Галичину, той звичайно легко міг зрозуміти, що безпосередня розмова може зробити не менше, а може й більше, ніж десяток різних протестів. В Женеві уряд УНР передав ноту міністру Залеському і в комунікаті з приводу цього акту було сказано, що ця писана заява є логичним продовженням розмов, що велися в Парижі і в Варшаві. З цього ясно, що ця діяльність пересувалася нами систематично.

Отже це примушувало кола, близькі до уряду УНР, до певної стриманості у своїх виступах на зовні. Бо одно з двох: або кричати у весь голос і тоді жадні дипломатичні розмови не можливі, або ж вестися ці останні, що звичайно мусить до певної міри в'язати на зовні.

Разом з тим обрали ми терен для своїх виступів Унію Т-в для Ліги Націй. Виключне значіння її — відсмо вже добре читачам «Тризуба». Можна з певністю сказати, що це найповажніша трибуна, яку-будь які українці де мають.

Відсмо, що ми зробили два виступи, один — в Данцігу, другий — в Брюсселю. Перебіг дебатів, що там відбулися з приводу пацифікації, читачі «Тризуба» добре знають. Тут цікаво тільки відмітити відношення німецької преси на чолі з німцем Аменде, секретарем міжнародного конгресу меншостей, що збирається в Женеві шорску. Аменде та таким газетам, як «Germania» або «Frankfurter Zeitung» наш виступ не сподобався. У кожній людини, що добре знає, як саме стояли справи в Брюсселю і що саме пишуть ці панове, мимоволі з'являється думка, що їм ходить не про налагодження відносин в Східній Галичині, а про те, щоб на спинах галицьких селян зводити свої перахулки з Польщею...

Але не всі німці так поставилися до нашого виступу: один з німецьких делегатів, великий фаховець по меншостевим справам (в усякому разі не менший, як п. Аменде) гаряче нас вітає, вважаючи, що наша постановка справи була єдино дещільною.

А швейцарський прсф. Бове, той, що разом з панею Бакер так широко підтримував нас в Брюсселю, подає в своїй статті про Брюссель в журналі «Der Volkerbund» з 15 березня 1931 року уривок з листа одного німця, що був на засіданню (прізвища він його не називає): «Українські дебати ще досі дзвенять у моїх вухах. Засідання справило виключно велике вражіння. Сподіваємося, що ці хвилі (викликані цим засідан-

ням) не підуть за скоро назад». Немає чого говорити, що сам п. Бове в цій же замітці високо розцінює вагу дебатів в Брюселю і вважає, що обидві сторони, як українці, так і поляки, тоном своїх виступів надали справі особливе значіння. Так само сенатор п. Медіоґер, представник німців з Чехослващини, в свсему звіті про Брюсель (надруковано в бюлетенях відповідного товариства), говорить, що рідко, коли дебати досягли такого «напруження і такої височини», як в цей раз, і одмічаючи, що обидві сторони, на його думку, були «як найкраще заступлені», говорить, що ці дебати ще раз довели, яке велике значіння має Унія.*)

Підчас самих дебатів і особливо після їх закінчення всі присутні делегати вітали нас за виступ «дуже твердий по суті і цілком коректний по формі». Ці чужинці вважали в ту хвилию за свій обов'язок виявити так чи инакше їх симпатії до української справи.

Тим більше вразила нас поведінка галицької преси. Коли невідомий нам коресподент п. Бове висловлює побажання, щоб хвиля піднята в Брюселю не спала, то чи виступ «Діла» не сприяв сам протилежному? Чи не підривають такі заяви цієї газети, (що справедливо чи ні, инша річ, вважається за слідний орган) наш авторитет що-до справ меншостей в Унії Товариств для Ліги Націй? Чи не ослабляє галицька преса ті аргументи, які систематично ми підносили в наших дипломатичних розмовах, домагаючися підтримати найдалше йдучі способи залагодження міжнаціональних відносин в Східній Галичині?

О. Шульгин.

Із забутих книжок.

Які відомості мала французька публіка про початки революції на Україні? Розуміється ріжні, і правдиві і фантастичні в залежності від тенденцій і знання тих французьких журналістів і письменників, які на цю тему писали.

Як на зразок «ліпшої», хоч і короткої інформації можна вказати на книжку Рене Ерваль «Huit mois de Révolution Russe» (Mémoires et récits de guerre). Вид. Hachette. 1918 p. Paris.

На стор. 173-176 цієї книжки, у відділі «режіоналізм і сепаратизм», автор констатує сильний національний рух на Україні, подає повний текст 3-го Універсалу Центральної Ради, але не може не обійтися і без фантазій. Розповідаючи про різкий конфлікт Центральної Ради з большевиками, він зауважує, що большевики «дійсно могли не відчувати ніякої симпатії до штучного руху, що патронувався майже відверто Австрією».

*) В зв'язку з перебуванням у Львові проф. Рюїсена в газетах подано було звістку, що в нарадах з українськими діячами порушено було справу відновлення Українського Товариства Прихильників Ліги Націй в Галичині. Вітаємо цю звістку і бажасмо, що ця думка найшвидше перейшла в життя. До речі тут буде нагадати, що ще на нарадах в Брюселі саме наші представники підкресливали бажаність існування такої асоціації серед українців в Польщі. («Тризуб» ч. 9.-267). Ред.

Для пояснення цієї фрази автор навіть ще й спеціальну примітку подає такого змісту:

«австро-німецький характер українського сепаратизму відомий усьому світові, виключаючи може, на жаль, тих, хто це мусів бачити і знати».

Однак цей недорічний і необгрунтований випад не перешкоджає авторові далі більш-менш докладно передавати те, що робили українці. Отже він пише:

Ми знаємо, крім того, що жовтнева революція була менш сильною у Києві, ніж у Москві і Петербурзі, і що вона повернулася на некористь большевиків. Ці останні пробували оволодіти зброєю в арсеналі і, будучи захоплені українцями під час грабування, отримали доброго парку. Зрозуміло, що у большевиків залишилися погані спогади і що Рада зробилася в їхніх очах найгіршою буржуазною установою. З того часу совіти вели проти Ради скажену кампанію і готувалися до реваншу. Але 30. XI. (13. XII) Рада звголосила вжити енергійних заходів: обеззброєння і вислання большевицьких частин. Лише салдати авіаційного парку відмовилися здати зброю і розпочали бій, що кінчився їхньою поразкою. Всі військові большевики були під ескортою відправлені на двірець і послані додому. Розрив України з урядом комісарів був довершений».

Вияснюючи симпатично любі йому деталі, автор, однак, остільки засліплений своєю загальною концепцією що-до України, що не може инакше, як не сумбурно, передавати великі події, що переходять на Україні потім. Для нього (стор. 207):

«історії державств краєвих в Росії стає все більше і більше темною. На Україні Рада, здавна запідозрена в австрійських тенденціях, відкрила свою гру, підписавши з Австрією сепаратний мир, що їй не зашкодило бути цілковито побитою большевиками і загубити Київ після кількиденного бою, під час якого обидві сторони допустилися найтяжчих звірств. Покликані Радою, що втікла, австрійці прийшли на Україну».

Вищенаведені погляди французького автора про революцію на Україні в той період і ще довший час після революції можна назвати симптоматичними для французької загальної спінії, для якої зруйнування Росії було небажаним і незрозумілим, та навіть майже злочинним. Читач сам зрозуміє, з якими перепонами мусіли українці зустрінутися у Франції, щоб переинакшити опінію, дати правдиві інформації і освітлення українського руху і змагань. Ця робота ще далеко не закінчена.

І. Заташанський.

З життя й політики.

— Нові симптоми в обсягу господарської політики совітів. — Чи не ліквідація п'ятилітки. — Госпрозрахунок і Неп.

В совітському господарському життю останніх тижнів можна констатувати деякі нові факти і події, які є дуже цікавими по своїм можливим

наслідком. Факти і події, які можуть означати, що ми стоїмо перед якимсь новим етапом господарської політики совітської держави. Само собою, під теперішню хвилю є передчасним говорити про те, чи ці факти і події, про які мова буде нижче, дійсно означають наступлення цього нового етапу, але й спинитися на них і уважно обговорити їх є нашим обов'язком.

* * *

Не раз їм доводилося спинитися на всіх тих заходах і клопотах большевиків, які вони мали і мають з виконанням п'ятилітки. Результати всіх цих заходів на протязі останніх місяців можна схарактеризувати як безнадійний і безвихідний біг на місці. Темпи індустріалізації, намічені в п'ятилітнім господарським планом, звели. Вони потребують таких капітальних вкладів і таких людських кадрів, яких бідна капіталами і підготовленими кадрами кваліфікованих робітничих і технічних сил совітська країна дати не може. І коли совітська влада з браком робочих і технічних сил пробує боротися шляхом піднесення степені експлоатації робочої сили через заведення примусової праці, через заведення соцзмагань, ударних бригад то-що, дати собі ради з браком капіталів вона не може. І це не зважаючи на ті кредити, які їй вдалося одержати в останній час на Заході. Бо ті кредити, які дістала совітська влада при грядізності потреб совітських держав являються лише дрібним палятивом, тільки краплею в морі. Спробу порадити з браком капіталів совітська держава робила була, ставши на шлях нічим необмеженої інфляції. У виправдання цього кроку була навіть збудована спеціальна теорія, яка доводила, що інфляції боїтися не треба, бо, мовляв, саме пристосування терміну інфляції до совітського регульованого господарства є нонсенсом. Але наслідки інфляції, не зважаючи на існування так гарно збудованої теоретичної схеми, проте перелякали навіть совітських експериментаторів. От уже на протязі півроку, а спеціально на протязі останнього кварталу, совітська влада стала на шлях обмеження інфляції, на шлях здобуття фінансових засобів шляхом найбільш суворого витискування їх з населення під різними приводами і формами. Ці заходи дають крайнє малі результати. Зруйнована і знищена людність все й без того дає совітській владі максимум того, що вона може дати.

Все більші і більші вимоги, все більші й більші прогалини в зв'язку з цією фінансовою ситуацією, в зв'язку з неможливістю довший час задержати країну в тій степені напруження, якого вимагає здійснення п'ятилітки, даються зауважувати на протязі цілої низки останніх місяців в господарському життю совітської держави. Совітській владі треба було шукати вихід з того безнадійного становища, в якому вона опинилася з так розрекламованим нею п'ятилітнім планом. І отже вона шукає цей вихід.

Ціла низка фактів, які мали місце на протязі останніх місяців, а особливо яскраво факти останніх тижнів, дають матеріал до висновку, що совітська влада стає на ґрунт ліквідації п'ятилітки.

П'ятилітній господарчий план в тій його редакції, яка на протязі кількох років розроблялася вищими господарськими чинниками союзу і окремих республік і яка перед трьома роками була ухвалена вищими урядовими органами, був планом планомірної розбудови всіх галузів народнього господарства союзу. Ми уважасмо, що він був збудований на хибних підставах, що як його загальна установка була неправильною, так і взяті їм темпи розвитку були нереальні. Але в кожному разі це був п л а н , це була концепція, в якій темпи і межі розвитку окремих галузів народнього господарства були між собою поєднані і ув'язані. Виконання п'ятилітнього плану означало доведення на певний речінець всіх галузів народнього господарства союзу до заразі визначених і встановлених розмірів.

Ліквідація п'ятилітки пішла в першу чергу шляхом дискредитації належно ухваленої, згідно з усіма правилами і нормами совітської конституції законно обов'язуочної, редакції п'ятилітнього плану. Для цих цілів

послужив спеціально зааранжований процес «Промпартії». Темпи розвитку, встановлені п'ятиліткою, були оголошені шкідливими. Цим сама концепція п л а н о в о г о розвитку цілого народного господарства, в якій розвиток окремих галузів був підпорядкований вимогам цілого, знижена і зруйнована. Світська влада лишила саме гасло п'ятилітки, а той конкретний зміст, який в нього був вкладений, з нього вийняла, не давши замість нього нічого нового. Бо одкинувши старі темпи розвитку, як шкідницькі, совітська влада в контрольних цифрах на цей рік встановила темпи розвитку тільки одного цього року.

Позбавивши п'ятилітку жадного конкретного змісту, совітська влада однак саме гасло п'ятилітки, як агітаційний лозунг, який би сприяв розвитку робочої енергії мас, проте лишила. Слово п'ятилітка продовжує в усіх напрямках відминятися на сторінках совітської преси, але проте відмінювання цього слова не може захвати того факту, що за цим гаслом тепер вже нема жадного змісту.

Факти з останніх тижнів дають певні підстави думати, що наближається час, коли і як агітаційне гасло-лозунг п'ятилітки скоро займе підрядне місце.

Перш за все, є дані думати, що ми стоїмо перед початком широкої кампанії, яка має довести і так званій совітській суспільності і Західній Європі, що п'ятилітка вже виконана і при тому не за п'ять років, а 2 з половиною чи 3 роки. Коли розкриємо для прикладу ч. 91 «Пролетарської Правди» з 24. IV, знаходимо там величезними літерами надруковане повідомлення про те, що учора київська кондиторська фабрика ім. К. Маркса виконала свою п'ятилітку. За цим повідомленням йде репорт робітників цієї фабрики київському партійному комітетові, їхня телеграма Сталінові, їхній лист до всіх харчовників СРСР; далі слідує спеціальна стаття «Прол. Правди», в якій оповідається про зразкову соціалістичну роботу, нечуване геройство й самовідданість тих заводів-переможців Москви, Ленінграду і Баку, які вже виконали свою п'ятилітку за два з половиною роки і до яких тепер прилучилася і київська кондиторська фабрика ім. К. Маркса.

Увесь цей галас, який вчинено з приводу цього чергового «досягнення» київського підприємства, який раніше ще в більш широкій розмірах учинявся з приводу «виконання» п'ятилітки кількома російськими підприємствами, викликає цілу низку думок. Є очевидним, що подання пролетарській суспільності цих «досягнень» в такій завідомо рекламній формі є наслідком спеціально зааранжованої кампанії і має на увазі спеціальні цілі. Є так само очевидним, що увесь цей галас про «виконання» п'ятилітки не має під собою жадних реальних підстав. Перш за все, де є дані твердити, що дане підприємство дійсно виконало п'ятилітку. Адже ж кожен, хто слідував за історією опрацювання п'ятилітки знає, що при розробці плану окремими установами для окремих галузів промисловости і для окремих підприємств визначилися найрізноманітніші норми продукції — цих норм було аж надто багато, в чому може вільно переконатися кожен, хто переглядав хоч частину совітських матеріалів про п'ятилітку. Це з одного боку. А з другого — коли мати на увазі той варіант п'ятилітки, який був затверджений всесоюзним з'їздом совітів на весні 1929 року, то як раз ці норми були визнані шкідливими і не відповідаючими тим можливостям, які має країна. Через те учиняти шум, що осягнено ці «шкідницькі» норми, здається, підстав немає. Тепер далі. Виконання п'ятилітки означає виконання плану цілим народнім господарством при наявності гармонійної поєднаности його частин. Коли окреме підприємство зробило в 2 з половиною роки те, що мало зробити через п'ять, це означає ні що инше, як вилон і порушення загального плану. Є ясним, що коли одні галузі промисловости на третьому році п'ятилітки будуть виконувати те, що мають робити на п'ятому році, а другі не виконують і того, що мусли б виконати на третьому, то це в результаті приведе лише до повної безплановости і хаосу. Це все міркування дуже елементарного порядку і є дуже сумнівним, щоб вони не були відомі керівникам совітської

господарки. А проте з приводу «виконання» п'ятилітки улаштовують величезний шум і всяко змагаються надати їм масовий характер.

При цих умовах мимоволі виникає думка, чи не хотять большевики в цей спосіб покінчити цілком з п'ятиліткою і здати її в архив навіть як агітаційне гасло, признавши після ряду кампаній з урочистим виконанням по окремих підприємствах п'ятилітки, що ціла п'ятилітка за 2 з половиною чи за три роки «в загальному і цілому» є вже виконана і вже стала перейденим етапом.

Це припущення є тим більш ймовірним, що в постановах останнього березького з'їзду совітів є резолюція про те, що ССРСР має не більше, як на протязі десяти років, «догнати і перегнати» в технічно-економічному відношенні передові капіталістичні країни. В зв'язку з цією постановою вже починають по окремих галузях промисловости «з участю пролетарських мас» виробляти нові десятилітні плани розвитку окремих галузей промисловости. Отже не є виключене, що в недалекому часі «п'ятилітка» буде заступлена «десятиліткою». П'ятилітка, як агітаційне гасло, використане до кінця; отже треба її заступити новим. ССРСР постановить своєю ціллю догнати і перегнати західню Європу і Америку в десять літ.

Правда, коли ми не помиляємося, не далі, як в листопадові роковини 1929 року Сталін обіцяв посадити ССРСР на автомобіль, а селянина на трактор. Але хто в ССРСР зможе звертати увагу Сталіна на такі дрібні недолікності?

* * *

Поруч з цими новинами в обсягу так би мовити ідеології п'ятилітки маються певні нові симптоми в обсягу господарської практики. Ще в-осени у зв'язку з браком готівки совітська влада видала ряд розпоряджень, які мали на увазі поширити безгрошеві розрахунки між окремими промисловими і торговельними установами за допомогою банків. Постановою 20 березня в ці безгрошеві розрахунки внесено ряд нових дуже поважних змін. Суть цих змін зводиться до того, що кожна господарська установа від тепер є зобов'язана до 1 травня зробити з Держбанком спеціальну умову: при чому на підставі цієї умови Держбанк буде переводити розрахунки цієї установи з іншими і одкривати їм кредити лише остільки, оскільки установа буде виконувати той господарчий план, який зазначено докладно в умові. Цим має бути забезпечено, як зазначено в постанові про це совіту народніх комісарів, «справжнє зміцнення госпрозрахунку, як основної методи керування підприємствами і об'єднаннями усупільненого сектора та утворення справжньої зацікавлености і відповідальности кожного підприємства і організації за виконання плану, за провадження раціоналізації виробництва, зменшення собівартости, нагромадження прибутків».

А в коментаріях до цієї постанови совітська преса вживає того терміну, який довгий час з її шпальт зник був цілком. Раз-у-раз на протязі останніх двох років говорили про соціалістичну господарку, яка має місце в ССРСР, а рантом тепер починають вживати таке сагментальне слово, як Неп. Так «Прол. Правда» ч. 88 з 19. IV с. р., ідучи слідом за столичною пресою, пише: «Виходячи з факту поширення й зміцнення планової основи в нашій економіці, багато господарників почали ігнорувати господарчий розрахунок, вважаючи, що він ніби-то перечить плануванню. Подібні твердження виявляють тільки нерозуміння сучасного стану Непу, намагання переплигнути через його теперішню останню стадію. Ці товариші забувають, що «скільки Неп існує, не можна касувати госпрозрахунок».

Все це є думки, які в країні, що будує соціалізм, за останні роки були гуртовано призабуті.

Співставляючи це з тим, що було роз'яснено вище, бачимо наче та

ний малюнок: для широких пролетарських мас — улаштування галасу і шуму з приводу виконання п'ятилітки з перспективою в заміні її одержати десятилітку, яка є дуже гарною вже через те, що вола за своєю довжиною буде зв'язувати і обов'язувати рівно в два рази менше, як п'ятилітка. Для практиків і справжніх керівників господарського життя вираза директива, що ми стоїмо на певній стадії непу і підкреслення необхідности додержання такого прозаїчно-капіталістичного принципу, як госпрозрахунок.

Такі, як здеється, починають помічатися контури тієї ситуації, яка починає складатися в ССРСР в шуканнях знайти вихід з сучасного зачарованого кола. Ми підкреслюємо ще раз: контури, що намічаються, як здається. Для того, щоб зробити характеристику ситуації більш глибоку і більш категоричну треба почекати дальшого розвитку подій. До того ж часу треба одягати її оцінку.

В. С.

З міжнароднього життя.

— Президентські вибори у Франції.

На 13 травня призначено вибори президента французької республіки. — себ-то на місяць раніше, ніж кінчаються уговорювання президента сучасного. Згідно конституційному закону президента обирає т. зв. Національна Асамблея (збори), до складу якої мають входити всі депутати кожної палати, а також усі сенатори. Головує в Асамблеї голова сенату, що вважається у Франції установаю, старшою за палату депутатів, а всі збори відбуваються не в Парижі, а у Версалі.

Права французького президента не аби які — згідно з буйвою законом. Він являється верховним вождем армії, призначає на всі адміністративні, судові, військові та інші посади; представляє Францію на зовні, ратифікує договори, визначає послів; йому належить право нарівні з обома палатами законодавчої ініціативи, а також — на певних умовах (за згодою сенату) — і право розпускати палату депутатів і т. и.

На початках існування третьої республіки ці права не були голою бунквою, а використовувалися президентом до такої міри, що тоді навіть говорили, що президентура — це королівське кресло, позабуте й при республіці. Але з часом, коли республіканський режим у Франції зміцнився, коли він органічно злився з парламентарними порядками, права президента фактично змаліли остаточно.

На сьогодні французький президент — фігура майже виключно репрезентативна. Кожний акт, ним опублікований, кожне його рішення, мусить бути підписано не тільки ним, але й контрастно відповідним міністром. Тому він позбавлений якої будь персональної влади і роля його властиво зводиться, — поминувши репрезентацію, до уділення милости скараним і засудженим, особливо на смерть, до головування в раді міністрів та в час урядових криз — до вибору серед парламентської більшости лідера партії, якому треба доручити складання нового кабінету міністрів.

Але сталося ще більше. Ціле життя президента Франції, скване так званім протоколом, тоб-то суворими умовами зовнішнього етикету, що регулює з рана до вечора, з дня на день, усі сім літ перебування його на посаді голови держави. Фактично тому президент начеб-то позбавлений усіх прав, властивих кожній приватній людині, і не дурно сучасні французи звать свого президента — в'язнем Елісейського палацу.

* * *

Історія президентури у Франції за шістьдесят літ існування третьої республіки, як найкраще ілюструє вказану еволюцію. Першим президен-

том французької республіки був Тьер (1871-1873), видатний політик часів короля Луї-Філіпа. Його президентура припала на часи, коли республіку хоч і урочисто проголошено, але терпіли її, як тимчасовий режим, що може бути змінений і монархією. Сам Тьер з переконання був монархистом, а коли боронив республіку, то лише тому, що вважав її тою формою державної влади, яка найменше розділює французів. І говорив він про те, що буде вона консервативною, або її зовсім не буде. За два роки своєї президентури, Тьер виявив колосальну енергію: роздав комуністичне повстання в Парижі, реорганізував на модерний штиб французьку армію, звільнив територію Франції від німецької окупації, заплатив багатомільярдну контрибуцію і т. и. Вибралий він був до кінця існування першої Асамблеї, що проголосила себе установчою, але через конфлікти з монархістами був примушений піти до демісії.

Місце Тьера зайняв маршал Мак-Магон (1873-1879), видатний солдат і лихий політик, монархист чистої води. Завданням його мало бути відтворення у Франції королівської влади. Своє місце голови держави Мак-Магон тримав лише для того, щоб його уступити графу Паризькому, сьому Луї XIV по братові, що був тоді визнаним усіма претендентом на французький трон. Усе було приготовано для того: призначений був день в'їзду нового короля до Парижу, заготовані були навіть тисячами пласки для ілюмінації. Але ватоміць сталася історична трагі-комедія, яка ясно і мабуть на завжди вказала, що Фракція справді таки не потребує зовсім королівської влади. В останній момент граф Паризький odmовився їхати до Франції сідати на трон тому, що не хотів визнати утвореного великою революцією, але освяченого часом трьохбарвного французького прапору, а вимагав старого — білого з ліліями — прапору дореволюційних часів. На тому справа луснула і республіку було врятовано. Але саме це слово проникло до основних законів Франції начеб-то крадькома і несподівано, а саме в одному з додатків до закону про обрання президента, який було прийнято більшістю всього тільки одього голосу (1875). Мак-Магон не просидів на президентському місці належних семи літ, бо мусів піти до демісії, гиступивши в одаритий конфлікт з республіканцями. З іменем цього президента зв'язаний одиникий в історії третьої республіки випадок дочасного розпуску палати депутатів.

Третьім по черзі і першим справді республіканським президентом Франції був Грєві, відомий тим, що вже в установчих зборах в 1848 р. енергійно поборював пропозицію, щоб президент вибирався народнім голосуванням. Грєві боявся, що такого роду голосування у французьких головах може перетворитися у своєрідний монархичний п.сбісцит, як то чотири роки пізніше і сталася з Наполеоном III. Грєві розпочав собою серію стрю конституційних президентів, що не змагаються до активного використання своїх прав, і більше за те, не противляться їх обмеженню. Він єдиний з усіх президентів, по скінченню президентського септенату, був по-друге обраний, але скінчилось то зле для нього із-за родинних причин. Сам особа бездоганна — мав він нічемного зятя, що вигдавав був собі новий премисел — торгувати орденами Почесного Легіону. Зять на тому попався, Грєві боронив його і мусів тому піти на демісію.

Четвертим президентом став Саді Карно, внук вславленого Лазаря Карно, що часів великої революції достав імя — організатора перемоги. Уміркований і лагідний, він твердо продовжував республіканську традицію Грєві. На його часи (1887-1894) припали останні монархичні заколоти у Франції, зв'язані з іменем генерала Булянке, століття французької революції, вславлене першою світовою виставою в Парижі, нав'язання союзу з колишньою Росією, утворення французької колоніальної імперії і т. и. Карно трохи не дожив до кінця свого септенату, бо був забитий на вулиці — не знати за що — італійським анархистом.

Два дальших президентства, що тяглися вкупі разом якихось п'ять років, були властиво епізодами без більшого значіння. Перший з тих президентів Перье, правіший за тодішню парламентську більшість, знеохотився зразу і уступив з своєї посади. Другий — Фор, лагідна і спо-

кїйна людина, через три роки після свого вибору вмер наглою і трохи загадковою смертю, точні причини якої не відомі офіційно і на сьогодні.

Після Фора на президентство вступив Лубе (1899), випробований політик, твердий і рішучий, хоч і не любив він експонуватися назовень. На його часи припало відоме діло Дрейфуса, що загострило політичні пристрасті цілої Франції. Достойно і спокійно переніс Лубе всі ті заколоти, які часом тяжко загрожували безпосереднє його особі, — навіть фізично, і по скінченню свого септенату, одійшов до абсолютно приватного життя і вмер у глибокій старості. Про нього переказують, що, коли став він президентом, то викликав свою матір-селянку до Парижу, аби вона побачила його на параді. І мати, побачивши, як війська складали йому шану, проговорила: — Маєш рацію, сину, тобі це пасує. —

Заступник Лубе — Фальєр був чисто репрезентативною фігурою, такою бажаною для французьких парламентарів в ролі президента. Він також одбув свій септенат і одійшов до приватного життя.

Дев'ятим президентом Франції був Пуанкаре (1913-1920). На час його президентства випала велика світова війна, коли на карту поставлено було саме існування Французької республіки. Усе оте перейшло на наших очах, і весь світ знає, з якою честью, з яким впливом сили і волі пережила цей час ціла Франція, а з нею і її достойний президент Рєймонд Пуанкаре. По скінченню свого септенату Пуанкаре, в одміну від попередників своїх, не одійшов до приватного життя, а зостався працювати на політичній арені. Пого невичерпані сили і кипуча енергія придалися Франції в р. р. 1926-1929, коли треба було рятувати її, на цей раз не від озброєного ворога, а від тяжких наслідків воєнного часу, загрозливої фінансової кризи. Р. Пуанкаре довів і це зробити, виступивши в ролі голови уряду, навколо якого скупчилися колосальна більшість політичних сил його батьківщини.

Роки 1920-1924 були знову роками президентських епізодів. Обраний на місце Пуанкаре — академик Дешанель, якого вже давно перед тим жартовливо звали дофіном, тоб-то наслідником, скоро після свого обрання тяжко занедужав і муєв одійти з своєї посади. Наступник його Мільєран так само недовго заступав уряд президента. Людина різкої, рішучої вдачі, він дістався до тяжкого політичного конфлікту з радикальною більшістю палати депутатів, в наслідок чого примушений був покинути Елісейський палац.

На місце Мільєрана обрано було голову сената Думерга, першого протестанта на посаді президента Франції: септенат його, безтурботний і незахмарений, кінчається 13 ближчого червня.

З дванадцяти французьких президентів живі ще, поминаючи Думерга, троє: Мільєран, Пуанкаре і 90-літній Фальєр, що доживає віку в тихому рідному провінційяльському містечку, як і його попередник, небіжчик Лубе.

* * *

Хто буде тринадцятим президентом Франції? З боку це не гитавля зараз впрост не можна нічого сказати, бо, здається, в час, як пишуться ці рядки, самі французи не мають на то відповіді. Відомо лише одне. Коли б Думерг захотів просидіти ще сім років у Елісейському палаці, він би там зостався. Але він рішуче того, як переказують, не хоче, бо воліє відійти до приватного спокійного життя. Коли б міг поставити свою кандидатуру Пуанкаре, він був би обраний зразу ж великою більшістю. Але він не може того зробити, бо забороняє йому те стан здоров'я його. По-за цими двома людьми встають ще інші — сильніші і слабші — кандидатури: Бріан, Думер, Пенлеве, Лебрен, Маро то-що. Хто з них стане президентом, не знати. Може хтось із них, а може і якийсь інший політик, ім'я якого ніколи не було і не буде назване аж до самих виборів. Такого роду несподіванки — явище цілком можливе на президентських виборах у Франції. Тому треба чекати — недалекого 13 травня.

Observer

З широкого світу.

- Польський сойм затвердив залізничну позику у Франції.
- Кількість чужинців в Берліні досягла 136.335 душ.
- Тимчасовий іспанський уряд має відмінити закон 1492 року про вигнання жидів з Іспанії.
- В Атенах невідомі порвали совітський прапор на автомобілі большевицького морського аташе.
- Большевики зарядили мобілізацію усіх моряків. Мета поповнити команди кораблів, що добровільно не можуть притягти персоналу.
- Французька Середземна ескадра відбуде в травні літні маневри коло берегів Мароко.
- Збанкрутував австралійський штат Нового Південного Валіса. Цього зобов'язання прийняв на себе федеральний австралійський уряд.
- Генерал Чанг-Чі-Тонг оповістив незалежність Південного Китаю з столицею в Кантоні.
- Італійська преса протестує проти наміру югослав'янського уряду встановити свій консулат в Інсбрукові.
- День 1-го травня майже в цілій Європі пройшов спокійно.
- Манджурський диктатор Чанг-Сю-Піанг виїхав до Нанкина, щоб взяти участь в національних зборах.
- Португальська і Бразильська Академії Наук склали угоду про заведення однакового правопису.
- Порівнюючі цифри населення Франції за два минулі роки, показали, що в 1930 році було більше народжень на 99.786, ніж в 1931
- Португальські студенти урядили кілька маніфестацій проти диктатури президента республіки ген. Кармона.
- В Білгороді почався процес хорватських терористів, що кинули бомби на делегацію хорватських же лоялістів в момент її від'їзду до Білгороду.
- Кількість безробітних у Франції на 11. IV була 51.814, на 25. IV — 49.958.
- Нанкинський уряд оповістив про блискучу перемогу свого війська над червоними бандами провінції Гу-Пе.
- В Римі підписано італо-совітський договір про довіз італійських фабрикати до СССР.
- Змінено іспанський закон про набуття підданства.
- У Вірменії від землетрусу загинуло 200 душ.
- В Латвії повідь річки Двини наробила багато шкоди.
- Нанкинський уряд розпублікував проєкт тимчасової конституції Китаю.
- Французький Чужоземний Леґіон відсвяткував століття свого засновання.
- Урядове португальське військо ліквідувало повстання на Мадері.
- 32 службовці берлінського большевицького торгпредства збунтувалися і відмовилися їхати до Москви.
- Японська преса дебатус питання утворення азіатської Ліги Народів.
- Коло Тулону у Франції відбулися великі комбіновані маневри флоти і авіації.
- В Парижі закінчено слідство про вбивство грузинського міністра Рамішвілі. Вбивця буде захищати Торес, оборонець Шварцбарда, інтереси родини вбитого буде захищати Поль-Бонкур.
- Президентом Туреччини обрано Кемаль пашу.
- Большевики розпочали пресову кампанію за новий чоловічий костюм, що має бути заведений для чоловіків СССР.

Хроніка.

З життя укр. еміграції В Чехії

— В Українським Історично-Філологічним Товаристві 28 квітня 1931 о 16 г. в помешканні на Бржеговій вул., ч. 5 відбувся доклад дійсного члена: Артимовича, А. В. — «Фонологія»

— А 5 травня 1931 р. відбулися доклади дійсних членів: 1. Яковлева, А. І. — «Туцький Трибунал», 2. Чеховича, К. В. — «Теорія словесности Олександра «Потєбні» 3. Чижевського, Д. І. — Чи був Гербіній на Дніпрових порогах?»

— Український Республіканський Демократичний Клуб в Празі улаштував 24. IV. ц. р. в отелі Граф Товариські Сходини з нагоди 5-тиліття існування Клубу.

Головував на сходинах новообраний, в зв'язку з від'їздом з ЧСР проф. К. Мацієвича, голова Клубу проф. М. Славінський. З рефератами виступали проф. К. Мацієвич та проф. О. Шульгин.

Темою першого реферату було: «На день п'ятирічних роковин існування У. Респ.-Демократичного Клубу»; в ньому референт зазначив, що хоч і не великий термін 5 років існування пережив Клуб, але Клубу є що згадати з своєї діяльності. Праці своєї Клуб не переривав ні на один день, Клуб не переформувався, не зміняв своєї назви, працю вів в коректних тонах, без лайок, без жадних персональних обвинувачень і завжди під тим самим прапором — прапором боротьби за незалежність Укр. Демократичної Республіки.

Думка про утворення У. Р.-Д. Клубу виникла в 1924 р. під час найбільшого притьмарення коңцепції УНР, під час намагань творити нові центри, нові орієнтації. І дійсно, ініціатори Клубу не помилилися, і до часу його остаточного відкриття, на самому початку 1926 р., прапор, під яким творився Клуб, вже знов переміг всі інші гасла, що хтіли стати на його місце. Діяльність Клубу систематично розвивалася, про що свідчить щорічне збільшення членів Клубу: з 38 при його заснуванні число членів збільшилося в 1931 р. до 151. Про активність Клубу свідчить також і число улаштованих ним в період 1926-1931 років 25 академій з 62 прочитаними на них рефератами; крім того відбув Клуб 58 чергових докладів і 6 вечірок. Число улаштованих на праці Бюром Праці при Клубі — 114, добуто віз — 171 і видано позик — 19; разом переведена допомога 304 особам.

Слідуючим промовцем був проф. Ол. Шульгин, який виголосив надзвичайно цікаву, ґрунтовно обсновану промову на тему «Сучасні міжнародні відношення в Європі і українське питання», з якою читачі «Тризуба» матимуть нагоду докладніше ознайомитися.

В музичному відділі сходин взяли участь слідуючі артистичні сили: пані Ст. Нагірна та Пл. Росінвич-Щуровська і пани Гаґен та Савицький. Крім того пані Л. Діжкоєнко виступала з чулою декламацією віршів Лесі Українки та Олесея. Сходини закінчилися в інтимній бесіді за власним, з великодніми стравами буфетом, улаштованим дамами, та танцями для молоді.

Зміст.

— Париж, неділя, 10 травня 1931 року — ст. 1. — Х. З Підкарпатської Русі — ст. 2. — С. Н. Українське шізієльництво на Буковині — ст. 7. — Ол. Шульгин. Крапки над «і» — ст. 10. — І. З а т а ш а н с ь к и й. З забутих книжок — ст. 13. — В. С. З життя й політики — ст. 15. — O b s e r v a t o r. — З міжнароднього життя — ст. 18. — З широкого світу — ст. 21. — Х р о н і к а : З життя укр. еміграції — 22.

Правнича Канцелярія

(існує від 23 років) квівського адвоката

Григорія Левінського

28 Avenue de l'Opéra. Paris (2^e), métro: Opéra, тел. Richelieu 97-05.

Приймає від 10-12 год. рано і від 2-6 дня. У неділю від 10-12 год.

Полагоджує справи карні й цивільні у Франції, в Польщі і в других країнах. — Щлюбні формальності. — Прохання. — Уповноваження. — Узаконення документів. — Розводи. — Спалщинні справи. — Зміна підданства. — Нотаріяльні акти. — Поради листовні і особисті. — Переклади.

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ ТЕОДОР САВУЛА У ВІДНІ

має на складі усі українські книжки, листівки, кирни, мапи і укр. товариські значки. На бажання висилає свій великий ілюстрований каталог. Адресуйте:

Ukrainische Buchhandlung Theodor Sawula, Wien I. Riemerg. 2-Autriche.

Передплачуйте одинокий український журнал

К І Н О

присвячений справам кіно-продукції, фото, радіо і театрові.

«К і н о» виходить два рази в місяць об'єму від 12-16 сторін з гарною трибарвною обгорткою. Передплата річно 1.50 ам. дол. Річні передплатники одержать даром всі числа з 1930 року.

Адреса Видавництва «К і н о» — Львів, вул. Бляхарська, ч. 8.



Українське Воєнно - Історичне Товариство,
в зв'язку з п'ятою річницею
смерти Головного Отамана

Симона Петлюри

випустило пропам'ятного значка, зразок якого в натуральній величині тут подається.

Значки маються срібні й бронзові. Ті й другі покриті емалю: хрестик — чорною з золотим кантом навкруги, серединка-червоною, віночок — зеленою, тризуб, ініціали Головного Отамана, п'ять куль, що ними забито Покійного, і дата смерті — золотою. Для бажаючих, на окреме замовлення, можуть бути виконані значки з золота.

Ціна значків: а) золотого на бронзовій шрубці—50 зл., при чому при замовленні вноситься завдаток у сумі 25 зл., б) срібного, на шрубці — 10 зл., в) бронзового з накладною серединою на шрубці — 5 зл., г) бронзового плоского на шрубці — 4 зл., д) бронзового плоского на кнопці — 3,50 зл.

Чистий прибуток від продажу значка призначений на впорядкування козацьких могил на чужині.

Замовлення на значки разом з грішми надсилати по адресі: Варшава, Подвале 16, пом. 15, полковник М. Садовський або на Конто Товариства — РКО No 68686.

При замовленні більше 10 значків пересилка на рахунок Товариства. При замовленнях до 10 штук належить долучати до вартості значків ще 1 золотого на пересилку.

За Управу Товариства

В. Змієно
Генерал-Хорунжий

М. Садовський
полковник

С. Скрипка
підполковник.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
дагує — Комітет. Адміністратор: Іл. Косенко.

Le Gérant: M-me Perdrizet.